

NORDEN

Harald Gustafsson: *Political Interaction in the Old Regime. Central Power and Local Society in the Eighteenth-Century Nordic States*. (Studentlitteratur, 1994). 195 s.

Denne bog danner slutstenen på det fællesnordiske projekt »Centralmagt og lokalsamfund – beslutningsproces i 1700-tallet«. Projektet blev søsat i 1977, og det er hidtil udmøntet i fem større publikationer, om byadministration, fattigvæsen, skov- og brændevinspolitik, industri- og bjergværksdrift m.m. Disse bøger indeholder hver især en række artikler om forholdene i de enkelte nordiske lande. Harald Gustafssons bog har til formål at sammenfatte de mange resultater ud fra den overordnede problemstilling: Hvilke forskelle var der mellem beslutningsprocesserne i det absolutistiske oldenborgske monarki og i det repræsentative system i Sverige-Finland?

Gustafsson betegner sig selv som »a half-Norwegian Swede who has done research on Iceland and married a Dane (who has relatives in the Faroe Islands)«. Den brede nordiske baggrund sætter et positivt præg på bogens opbygning, idet alle dele af Norden får en rimelig dækning. Navnlig er det glædeligt, at den specielle islandske udvikling, der så ofte bliver overset i en nordisk sammenhæng, kommer klart frem i lyset – uden dog at blive overeksponeret. Derimod har Gustafsson været nødt til at lade Slesvig-Holsten og de svenske besiddelser i Nordtyskland ude af billedet, eftersom disse regioner ikke tidligere har været inddraget i projektet. Gustafsson beklager denne udeladelse. Det skal også bemærkes, at Sverige og Finland er blevet behandlet under ét, eftersom Finland i 1700-tallet var en integreret del af det svenske rige.

Bogen indledes med en redegørelse for forskelle og ligheder mellem de nordiske samfund. Dernæst følger en gennemgang af de enkelte samfundsgrupper og deres muligheder for at påvirke beslutningsprocesserne. Det tredje og sidste hovedkapitel er viet til en analyse af de forskellige former for indflydelse og kontrol. Her omtales bl.a. suppliker, uformel indflydelse, passiv modstand, protestaktioner, tingets politiske rolle (der synes at have været væsentligt større i Sverige og Norge end i Danmark) samt den svenske rigsdag (som blev indkaldt hvert tredje år, og som havde repræsentation af alle stænder, idet dog kun kronbønder og selvejere – ikke adelsbønder og husmænd – havde valgret).

Et af de emner, der får størst opmærksomhed, er bøndernes indflydelsesmuligheder. I Danmark og Norge var bønderne stort set henvist til at indgive suppliker og til at reagere – mere eller mindre modvilligt – på lovgivningen. I Sverige var bønderne inddraget i flere faser af beslutningsprocessen, og deltagelsen på rigsdagen gav dem mulighed for at koordinere aktioner i forskellige dele af landet. Men i alle de nordiske lande var det nødvendigt for bønderne at finde allierede i andre stænder eller blandt embedsmænd, hvis de skulle gøre sig håb om at få deres ønsker gennemført. I denne forbindelse nævner Gustafsson, at de norske bønder gennemgående havde lettere ved at få ørenlyd end de danske, og han tilskriver det bl.a. den mere åbne politiske situation i Norge, som gjorde det lettere for bønderne at finde politiske allierede.

Også hvad embedsmændene angår, kan Harald Gustafsson spore betydelige forskelle mellem landene. Han noterer således, at amtmændene og stiftamt-

mændene i det oldenborgske rige havde væsentligt større indflydelse end de tilsvarende svenske embedsmænd. Han mener også, at de lokale myndigheder i Island og Norge havde større råderum end i Danmark, og han stiller på baggrund heraf det spørgsmål, om lokalembedsmænd i perifere dele af Sverige også havde større bevægelsesfrihed end dem, der boede tættere på magtens centrum. Han understreger dog også, at de lokale myndigheder overalt i Norden havde mulighed for at klare mange interne anliggender uden indblanding fra centralt hold. Men han bemærker tillige, at det svenske samfund blev administreret usædvanligt »dybt«; gennem fogeder og deres medhjælpere nåede den statslige administration helt ned på sogneniveau. I Danmark var megen lokaladministration derimod »bortforpagtet« til godserne.

Den centrale magtudøvelse var mere gennemreguleret i Sverige end i det oldenborgske rige; i Sverige forelå der således både en »Regeringsform« (1720) og en »Rigsdagsordning« (1723). Svensk administration synes i det hele taget at have anvendt mere detaljerede og »ikke-person-orienterede« instrukser, og den kom dermed tættere på den weberske idealtipe for et bureaukrati, end det var tilfældet i Danmark-Norge. Den svenske beslutningsproces var væsentligt langsommere og mere omstændelig end den danske; ofte kunne en sag passere frem og tilbage mellem en lang række myndigheder og interessegrupper, før der – efter adskillige års forløb – endelig blev truffet en afgørelse. Til gengæld opnåede beslutningen en høj grad af legitimitet i og med, at så mange parter var blevet inddraget. Der er da også bemærkelsesværdigt få eksempler på, at en lov er blevet saboteret af det svenske embedsværk. Endvidere peger Gustafsson på, at den omhyggelige beslutningsproces skabte en mere

kontinuitetspræget lovgivning; i Danmark, derimod, kunne udskiftninger af nogle få, ledende embedsmænd medføre drastiske ændringer i lovgivningen.

Som det turde være fremgået, er det en meget inspirerende bog, Harald Gustafsson har fremlagt. Det er en bog med mange svar, men med endnu flere spørgsmål – eksplicitte såvel som implicitte. I det afsluttende kapitel udpeger Gustafsson således den kirkelige administration, »voldsapparatet« og skatteopkrævningen som tre problemfelter, der kunne fortjene en mere grundig udforskning. Men det er også nærliggende at spørge, hvad forholdene i 1700-tallet kom til at betyde for den senere politiske og administrative udvikling. Det er fristende at drage paralleller til formalistiske henholdsvis formløse træk i svensk og dansk administration i det 20. århundrede – men er det rimeligt at gøre det? Desuden kan man diskutere Rigsdagens langsigtede betydning. Gustafsson mener, at Rigsdagen virkede fremmede på den jævne befolknings politiske kultur. Men han tager ikke stilling til, hvad det betød for den folkelige politiske bevidsthed, at Rigsdagens beføjelser blev stærkt begrænset i 1772, og at Rigsdagen først i 1917 genvandt hele sin politiske magt fra frihedstiden.

Det er tydeligt, at Harald Gustafsson behersker et stort stof, og det er ikke let at fange ham i fejl. Men et par – i denne sammenhæng – mindre svipsere kan dog nævnes. Han skriver, at de danske herredsfogeder bl.a. stod for indsamling af skatter, og han synes at mangle kendskab til eligerede borgere og til told- og konsumtionsforpagtning i Danmark. Desuden kan der være grund til en kritisk bemærkning om den teoretiske ramme. I bogens indledning og konklusion bliver der brugt en del plads på at præsentere forskellige samfundsmodeller og på at indplacere de nordiske lande i modellerne. Modellerne gør da ingen

skade, men de bibringer heller ikke læseren en større forståelse af emnet. Det virker, som om modellerne først og fremmest er til for at opfylde en bestemt akademisk form.

Bogen afsluttes med en bibliografi over arbejder, der er blevet til i forbindelse med centralmagtsprojektet og en ganske fyldig redegørelse for projektets forløb. Efter beskrivelsen at dømme har der været tale om et usædvanligt vellykket forløb.

Jørgen Mikkelsen

Kerstin Sundberg: *Resurser och sociala relationer. Studier av ett lokalsamhälle i förändring 1600-1800: Österhaninge och Västerhaninge socknar*. (Lund University Press, 1993), 230 s.

I denne afhandling har Kerstin Sundberg sat sig for at studere forandringer og konflikter i sammenhæng med ressourceudnyttelsen over et langt tidsrum og ud fra et intensivt studie af to sogne umiddelbart syd for den fremvoksende hovedstad Stockholm. I den første halvdel af bogen gennemføres en række strukturelle analyser af lokalsamfundet, ejendomsforhold, demografisk udvikling, socio-økonomiske forandringer. På baggrund af disse analyser diskuterer hun i bogens sidste halvdel lokalbefolkningens udnyttelse af de lokale ressourcer ved siden af primært landbruget: fiskeriet og skoven. Skete der ændringer i områdets økologiske fundament, som gav anledning til konflikter? Hvilke sammenhænge eksisterede mellem udnyttelsen af skoven og fiskeriet og ændringer i de socio-økonomiske forhold?

I de enkelte afsnit gennemfører forfatteren tillige en omfattende præsentation og diskussion af den aktuelle forskningssituation. Hun trækker på flere forskellige videnskabelige traditioner.

Foruden den historiske anvender hun fra etnologien øko-typerne: skovbygd, dalbygd og strandbygd til at karakterisere undersøgelsesområdet. Fra samfundsvidenskaben anvender hun det komparative perspektiv i forbindelse med undersøgelsen af, hvad indhegning og privatisering af tidligere fællesarealer betød for konfliktniveauet i lokalsamfundet. Her sammenlignes med den engelske enclosure-bevægelse. Begreber som normer, kontrol, koncensus og legitimitet (Max Weber) bruger hun bl.a. i forbindelse med spørgsmålet om, hvilken legitimitet et fremvoksende herregårds-system fik i området. I en sådan socialhistorisk undersøgelse, hvor perspektivet anlægges som historie nedefra – den lille historie –, giver det mulighed for at tydeliggøre sociale skillelinier, samfundets magt og kontrol og den konkrete ressourceudnyttelse og konflikterne herom. Vanskeligheden for forfatteren er imidlertid empirisk at dokumentere de mange og spændende synsvinkler. Dels er der sjældent bevaret skriftligt materiale fra lokalbefolkningen, dels må hun næsten udelukkende ty til statsmagtens og godsejernes skriftlige vidnedsbyrd. Det indebærer flere problemer, som forfatteren ikke særligt indgående beskæftiger sig med. For det første er der en fare for, at studiet af konflikterne i området kun bliver relevante, når de registreres i retssystemet, og dermed bliver det en ensidig fokusering på konflikter med øvrigheden. For det andet er der en risiko for, at overklassens holdninger og ideologi præger tolkningen af konflikternes karakter. For det tredje giver et studie over så langt et tidsrum problemer med f.eks. de fiskale registres sammenlignelighed fra begyndelsen af 1600-tallet til slutningen af 1700-tallet. Ligeledes er begrundelsen for udvælgelsen af de stikprøver og punktstudier, der foretages, fordi en samlet gennemgang af det om-